

Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi Meslek İçi Eğitim Programlarının Sürekli Mesleki Gelişim Perspektifinden Analizi

Bülent KIRAN

ÖZET

Amaç: Günümüzde bilim, teknoloji ve mesleki gelişmelerle birlikte, eczacıların sistemli mezuniyet sonrası eğitimi giderek önem kazanmıştır. Bu araştırmada, TEB Eczacılık Akademisi eğitimleri, konuları, eğitimlerde uygulanan yöntemler, eğitimlerin Türkiye genelindeki yaygınlıkları, kapsayıcılıkları ve sürelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma kesitsel ve tanımlayıcıdır. Evreni, TEB Eczacılık Akademisi tarafından 2009- 2013 yıllarında yapılan eğitimlerinin; oluşturmaktadır. Eğitimlerin konu başlıkları, düzenledikleri iller, süreleri, eğitim yöntemleri, tarihlerine ilişkin bilgiler, Akademinin internet sayfalarından ve TEB 37. ve 38. Dönem Çalışma Raporlarından taranarak derlenmiştir. Veriler SPSS 18 paket programı kullanılarak frekans ve yüzde dağılımları ile değerlendirilmiştir.

Bulgular : TEB Eczacılık Akademisi tarafından 2009-2013 yılları arasında 275 meslek içi eğitim programı düzenlendiği; en fazla eğitimin 2010 yılında (%25,5) yapıldığı saptanmıştır. Eğitimlerin ülkemizdeki eczacı odalarının üçte birinden biraz fazlasına

ulaşabildiği (%37), ve Türkiye'deki serbest eczacıların % 33,8'nin eğitimlere katıldığı belirlenmiştir. Eğitim konularının ağırlıklı olarak (%56,7) farmasötik bakım ve hastalık bilgisi konularından oluştuğu, eczacılık mevzuatı konularında hiç eğitim verilmediği, konu seçiminde eczacı taleplerinin belirlenmesine yönelik yeterli ön çalışma yapılmadığı saptanmıştır. Eğitim yöntemi olarak çoğunlukla yüz yüze eğitim yönteminin (%58,9) uygulandığı, dünyada giderek yaygınlaşan web tabanlı interaktif eğitim tekniklerinin ise hiç kullanılmadığı saptanmıştır.

Sonuç: TEB tarafından yapılan sürekli mezuniyet sonrası eğitimlerin tüm eczacılara ulaşamadığı ve kapsayıcılığının düşük olduğu saptanmıştır. Programların kapsayıcılığının ve etkinliğinin artırılabilmesi için ihtiyaç belirlenmesi yapılmış, planlı eğitimlerin, internet tabanlı interaktif eğitim teknikleriyle mekân ve zamandan bağımsız kılınarak tüm eczacılara ulaştırılabilir ve zorunlu hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Eczacılık, Eczacılık Eğitimi, Sürekli Eczacılık eğitimi

1. GİRİŞ

1.1. Arka Plan ve Kavramsal Çerçeve

Günümüzde bilim ve teknolojiye hızlı ilerlemeler, çeşitli faktörlerin etkisi altında giderek karmaşıklaşan ve çeşitlenen sağlık sorunları, tüm sağlık sektöründe ve özelinde ilaç-eczacılık alanında hızlı yasal ve uygulama değişikliklerine yol açmaktadır. Buna bağlı olarak eczacıların, nitelikli hizmet sunumunda bulunabilmeleri ve eczane işletmelerini yaşatabilmeleri için eczacılığı ilgilendiren her alanda güncel bilgileri takip edebilecekleri sistemli mezuniyet sonrası eğitimlere katılmaları önem kazanmıştır.

Keza, çalışma alanı ne olursa olsun, her eczacının

zorunlu sürekli eğitim ve Sürekli Mesleki Gelişim (SMG) programlarına katılmasının mesleki kaliteyi artırdığı, hastalara daha profesyonel yaklaşım sağladığı ve bunun aynı zamanda mesleki bir etik sorumluluk olduğu yapılan birçok araştırmada ve uluslararası eczacılıkla ilgili belgelerde yer almaktadır (1).

1.2. Dünyada Sürekli Mesleki Gelişime Bakış

Sürekli mesleki eğitim, eczacılık bilgi ve becerilerinin korunması ve güncellenmesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde üniversiteler, meslek birlikleri, eğitim hastaneleri, ilaç firmaları, kamu kurumu niteliğinde yetkili sivil eczacılık örgütleri tarafından sürekli mesleki gelişim eğitimleri düzenlenmektedir. (2). Fransa, Japonya, Polonya gibi bazı ülkelerde ise sürekli mesleki eğitim sağlayan kurum ve kuruluşların akredite olma zorunlukları bulunmakta ve akreditasyon standartları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir (2).

Dünya Eczacılık Federasyonu (FIP), SMG'yi; "Her eczacının, profesyonel olarak tüm meslek yaşamı boyunca sorumluluğunu ve uzmanlığını sürdürmesi, bilgi, nitelik ve davranışlarını düzenli olarak iyileştirmesi, geliştirmesi ve genişletmesi" olarak tanımlamaktadır (3). Bir başka deyişle SGM, sağlık çalışanı olarak, bir eczacının fonksiyonlarını daha etkin kılmak ve sürdürmek için "yaşam boyu öğrenme" faaliyetidir (3).

FIP; Eczacılık hizmetlerinin yürütülmesinde SMG'yi bir çerçeve olarak görmekte ve mesleki bir ilke olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda, FIP, SMG'yi bir gereklilik olarak görmekte ve her ülkeye kendi öznel koşullarındaki çalışmaları için SMG konusunda destek vereceğini belirtmektedir (3,4). "ABD'de, Eczacılık Çalışma Komisyonu (Study Commission Pharmacy) 1975 yılında, eczacıların, meslek için tanımlanmış olan bütün yeterliliklere sahip olmaları ve yeni bilgi, beceri gerektiren durumlarda ise bunun için yeniden eğitim almaları gerektiğini belirtmiştir. Komisyon; eczacılar okullardan en yüksek dereceyle dahi mezun olsalar bile, gerek toplumsal değişimlerin gerekse sağlık sektöründeki gelişmelerin, eczacılıkta özelleşmeyi ve uzmanlaşmayı gerektirdiğini belirtmektedir. Bunun yönteminin mezuniyet öncesi programların niteliği ile birlikte, meslek içi eğitimlerin sürekliliğine bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. Komisyon, sürekli meslek içi eğitimden geçen bir eczacının, bilgisini güncelleyeceğini, yeni bilgi ve beceri kazanacağını, özel bir konuda bilgisini derinleştirerek, iş performansı, iş güvencesi ve iş memnuniyetini arttıracığını ve her an yeni gelişmelerden haberdar olacağını öngörmektedir (3)".

1.3. Sürekli Mesleki Gelişime Kaynak Oluşturan Uluslararası Belgeler

FIP tarafından SMG ile ilgili değişik tarihlerde yayımlanan belgelerde; "yeni ve zorunlu mesleki yükümlülüklerle karşılaşılacak bir kariyer boyunca uzmanlığını sürdürmek, tüm sağlık çalışanları için temel bir ahlaki sorumluluktur", denilmekte ve FIP'in bu sorumluluğun farkında olduğu bildirilmektedir (4).

Eczacıların bilgilerini güncellemeleri gerektiğine dair yükümlülükler FIP tarafından yayımlanan, "Eczacılar İçin Etik Kurallar"ın 8. maddesinde; "Eczacı mesleki bilgi ve niteliklerini korur ve geliştirir", denilerek tanımlanmıştır (1). Yine, Eczacılık Hizmetlerinin Kalite Standardı - Kamu ve Hastane Mekânlarında İyi Eczacılık Uygulaması Tokyo, 1993 Dokümanı'nda: "Eczacılar, her uygulama mekânında, çalışma hayatları boyunca uzmanlıklarını sürdürmek ve değerlendirmek için kişisel sorumluluğu kabul etmelidirler" denilmektedir (4).

Öte yandan, FIP İyi Eczacılık Eğitim Uygulaması İlke Beyanı'nda (Viyana, 2000); "Eczacıların, kamu ve hastane pratiği görevlerini üstlenmek üzere donatılması amacıyla, ulusal eczacılık kuruluşları, hem mezuniyet öncesi, hem de mezuniyet sonrası eczacılık eğitiminin tasarlanması için harekete geçmelidir" denilmektedir (4).

FIP, sürekli meslek içi eğitimin gerekliliğini; öğrenim ve geliştirme ihtiyaçlarını değerlendirmek, yapılmış öğrenim programını planlamak ve uygulamak, mesleki uygulamalarda gelişme sağlayan sonuçların kaydedilmesi ve değerlendirilmesi şekilde açıklamaktadır (4).

FIP, ayrıca, eczacılık fakülteleri ve diğer eğitimcilerle işbirliği içinde olan ulusal eczacılık örgütlerine, ulusal öğrenim ihtiyaçlarının belirlenmesinden, uygulanmasına ve sonuçlarının değerlendirilmesi aşmalarına kadar çeşitli önerilerde bulunmaktadır (4).

1.4. Türkiye'de Mezuniyet Öncesi ve Sonrası Eğitimde Durum

2014 Yılı ÖSYM verilerine göre ülkemizde öğrenci kabul eden 27 eczacılık fakültesi bulunmaktadır, buna ek olarak kuruluşu resmi gazetede yayınlanmış fakat henüz öğrenci alımına ve eğitim-öğretime başlamamış fakültelerle birlikte Türkiye'deki toplam eczacılık fakültesi sayısı 40'ı aşmış ve giderek artmaya devam etmektedir (5). Öte yandan, serbest eczacılık dışında kalan diğer eczacılık alanlarının istihdam olanaklarındaki sınırlılık nedeniyle, eczacılık fakültesi mezunlarının büyük çoğunluğu (%92,3) serbest eczacılık alanına yöneldiğinden, ülkemizdeki serbest eczacı sayısı 24.000'i aşmıştır (6). Ayrıca, Türkiye'de gerek serbest, gerekse diğer alanlarda çalışan eczacılar için mezuniyet sonrası kredilendirilmiş zorunlu bir

eğitim programı da bulunmamaktadır.

Mezuniyet sonrası eğitim programları önemli bir gereklilik olmasına karşın ülkemizde 1980'lerin sonuna kadar planlı ve ciddi bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir (7).

1988 yılında, Türkiye'de ilk kez bir eczacılık fakültesi ile bir eczacı odası tarafından ortaklaşa düzenlenen geniş katımlı meslek içi eğitim programı İzmir Eczacı Odası ile Ege Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakülteleri tarafından kemoterapötikler, antibakteriyal, antiviral ilaçlar konularında gerçekleştirilmiştir (7).

Günümüzde, Türk Eczacıları Birliği (TEB) ve bağlı eczacı odaları, eczacılık fakülteleri, ecza kooperatifleri, çeşitli eczacılık dernekleri, özel sektörde yer alan danışmanlık firmaları, ilaç firmaları eczacılar için çeşitli konularda meslek içi eğitimler düzenlemektedir. Ancak, eczacıların bu eğitimlere katılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Ayrıca, eğitimlerin kredilendirilmesi ve katılımcılara mesleki açıdan pozitif bir avantaj sağlayan bir yasal düzenleme de yoktur (3, 8-11).

Öte yandan, son yıllarda hızla değişen piyasa koşullarına bağlı olarak serbest eczacıların bazı konulardaki bilgi açığı ihtiyacını fark eden piyasa aktörleri, düzenledikleri ücretli etkinliklerle pazardaki açığı doldurulamaya çalıştıkları ancak, eczacılık yasaları ve etiği konusunda temeli olmayan bu eğitimlerin eczacıları deontolojine aykırı davranışlara sürükledikleri gözlenmektedir (12).

2. AMAÇ

Bu araştırma, Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi eğitimlerinin; konularını, eğitimlerde uygulanan yöntemleri, eğitimlerin Türkiye genelindeki yaygınlıklarını, kapsayıcılıklarını ve sürelerini belirlemek amacıyla planlanmıştır. Ayrıca, eğitimler konu içerikleri bakımından analiz edilerek, geleceğe yönelik sağlıklı eğitim planlamaları yapılabilmesi için bir perspektif sunulması amaçlanmıştır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma kesitsel ve tanımlayıcıdır. Araştırma evrenini, Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi tarafından 2009-2013 yılları arasında yapılan eğitimler oluşturmaktadır. Bu eğitimlerin konu başlıkları, eğitimlerin düzenledikleri yerler (Bölge Eczacı Odaları-İller), eğitimlerin süreleri, eğitimlerde kullanılan yöntemler (yüz yüze, tv), eğitimlerin yapıldığı yıllar ve katılımcı sayılarına ilişkin bilgiler, TEB Eczacılık Akademisinin internet sayfaları ve TEB Eczacılık Akademisi Çalışma Raporları incelenerek derlenmiştir. Veriler SPSS 18 paket programı kullanılarak frekans ve yüzde dağılımları ile değerlendirilmiş, bulgular tablolarla gösterilmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi eğitimlerine ait bilgiler, 2009-2013 yıllarını kapsamakta olup, Akademisinin internet sayfalarından ve TEB Akademisi Çalışma Raporlarından derlenerek; eğitim sayılarının yıllara göre dağılımı, eğitimlerin illere göre kapsayıcılık durumu, eğitimlerin ana konu başlıklarına göre dağılımları, katılımcı sayıları, eğitimlerde uygulanan yöntemler ve eğitim sürelerinin dağılım bulguları elde edilmiş ve tartışılmıştır.

Öte yandan, araştırmada veri kaynakları açısından bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Araştırma internet verileri üzerinden planlanmış olmasına karşın, internet sayfalarında bazı verilerin bulunmaması sebebiyle TEB Akademisi Çalışma Raporlarından yararlanılmış, raporlarda yer almayan bazı bilgiler için TEB Akademisi Başkanlığı'ndan 06.04.2015 ve 22.05.2015 tarihlerinde 2 kez bilgi edinme talebinde bulunulmuş ancak yanıt alınamamıştır. TEB Akademisi resmi internet sayfası kayıtları, Ocak 2009-Haziran 2013 tarihleri arasındaki 54 aylık verileri, Çalışma Raporları ise Aralık 2009-Ekim 2013 tarihleri arasındaki 47 aylık verileri kapsadığı için olgu sayılarında farklılıklar bulunmaktadır. Öte yandan, incelenen eğitimlerle ilgili olarak internet sitesi verileri yıl bazında iken, TEB Çalışma Raporlarında eğitim bilgileri kümülatif olarak ait olduğu çalışma dönemi bazında (2'şer yıllık) verilmiştir. Ayrıca, eğitimlere katılan eczacı sayılarına ait bilgiler internet sayfalarında bulunmadığından bu konuda 2009-2013 yılları arasındaki 2 çalışma dönemine ait rapor kayıtları esas alınmıştır.

4.1. Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi Meslek İçi Eğitim Programlarının (MİEP) Yıllara Ve Bölgelere Göre Dağılımı

Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi eğitimlerinin, 2009-2013 yıllarına ait bilgiler incelendiğinde; 2009 yılında 53, 2010 yılında 70, 2011 yılında 57, 2012 yılında 57 ve 2013 yılı Haziran sonu itibarıyla 38 eğitimin yapıldığı saptanmıştır (13).

TEB 37. ve 38. Dönem Merkez Heyet Çalışma Raporları incelendiğinde; 16 Aralık 2009 ve 10 Ekim 2013 tarihleri arasındaki dönemde, Eczacılık Akademisi tarafından, 226 Meslek İçi Eğitim Programı'nın gerçekleştirildiği görülmektedir. TEB Raporlarının 47 aylık bir zaman dilimini kapsadığı, araştırmamızın ise 54 aylık zaman diliminde yer alan verilerden oluştuğu göz önüne alındığında, TEB rapor verilerinin, Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi internet sayfalarından sağlanan araştırma bulgularımızı destekler nitelikte olduğu, 54 ayda toplam 275 eğitim programı düzenlendiği gözlenmektedir (14,15).

Tablo 1. TEB Eczacılık Akademisi MİEP Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı*

EĞİTİMİN DÜZENLENDİĞİ YIL	DÜZENLENEN EĞİTİM SAYISI (N)	SON BEŞ YILLIK DÖNEMDE DÜZENLENEN EĞİTİM İÇİNDEKİ PAYI (%)
2009	53	19,3
2010	70	25,5
2011	57	20,7
2012	57	20,7
2013	38	13,8
TOPLAM	275	100

*2009-2013 Yılı TEB meslek içi eğitim kurs verilerinden hesaplanmıştır (13).

2009-2013 yılları verilerine göre; Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi tarafından son beş yılda gerçekleştirilen yıllık ortalama eğitim sayısı 55'tir. Bu yıllar arasında internet sitesi kayıtlarına göre toplam 275 eğitim gerçekleştirilmiştir. En çok eğitim 70 eğitim (%25,5) ile 2010 yılında, en az eğitim ise 38 eğitimle (30.06.2013 tarihi itibarıyla) 2013 (%13,8) yılında gerçekleştirilmiştir (Tablo.1).

Mevcut eğitimler içerisinde web tabanlı online erişimli eğitim programlarının bulunmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada oldukça küçük bir ada olan ve bir ucundan diğer ucuna ulaşım 3 saat süren Porto Riko'da bile her yıl ortalama 60 kredi-saatlik

yüzyüze eğitimin yanısıra, web tabanlı online erişimli meslek içi eğitimlerin düzenlendiği de bildirilmektedir (16).

Türkiye'de mevcut bölge eczacı odası sayısı Haziran 2013 itibarıyla 54'tür(17). 2013 yılında, 20 Bölge Eczacı Odasında eğitim gerçekleştirilmiştir (18). Buna göre, TEB Akademi tarafından 2013 yılında düzenlenen eğitimlerin, tüm Bölge Eczacı Odalarını kapsayıcılığı $20/54 \times 100 = \%37$ 'i olmaktadır (19).

Öte yandan, TEB Eczacılık Akademisi 2009-2013 yılları arasındaki Çalışma Raporları incelendiğinde; 47 ay içinde 48 ilde düzenlenen eğitimlere toplam 8189 eczacının katıldığı anlaşılmaktadır (16,17). Bu resmi rapor kayıtlarına göre eğitimler, tüm Türkiye'deki serbest eczacıların ancak $8189/24.189 = \%33,8$ 'ini kapsamaktadır (6).

Ayrıca, araştırmamızda 2013 yılında, 20 Bölge Eczacı Odası'nda 38 eğitim etkinliği düzenlendiği saptanmıştır. Ancak, bu eğitimlerden 9 tanesi (%23,7) 1988 serbest eczacının (%15,2) bulunduğu Ankara'da, 4 tanesi (%10,5) 254 (%1,9) serbest eczacının bulunduğu Tekirdağ'da düzenlenirken, 5124 (%39,0) serbest eczacının bulunduğu İstanbul'da sadece 2 (%5,3) eğitimin düzenlendiği saptanmıştır. Yani, eğitimlerin Bölge Eczacı Odası bazındaki dağılımında da bir dengenin bulunmadığı ve 34 ildeki bölge eczacı odasında ise hiçbir eğitim düzenlenmediği saptanmıştır (13). TEB Eczacılık Akademisi Çalışma Raporları (2009-2013) incelendiğinde; eğitimlerin toplam 48 ili kapsadığı, toplam 226 eğitim gerçekleştirildiği,

Tablo 2. TEB Akademisi Meslek İçi Eğitim Programlarının İllere Göre Dağılımı*

İl Sayısı	Bölge Eczacı Odası Adı	Düzenlenen Eğitim Sayısı		İldeki Toplam Serbest Eczane Sayısı		Düzenlenen Eğitimlerin Türkiye'deki Eczacı Odalarını Kapsayıcılığı
		n	%	n	%	
1	Adıyaman	1	2,6	130	1,0	TEB Akademi tarafından düzenlenen eğitim kurslarının bölge eczacı odaları bazında kapsayıcılığı $20/54 \times 100 = \%37$ 'dir.
2	Ankara	9	23,7	1988	15,2	
3	Antalya	3	7,9	960	7,3	
4	Balıkesir	1	2,6	427	3,3	
5	Bolu	1	2,6	95	0,7	
6	Çorum	2	5,3	146	1,1	
7	Denizli	1	2,6	388	3,0	
8	Eskişehir	2	5,3	313	2,4	
9	İstanbul	2	5,3	5124	39,0	
10	Karaman	1	2,6	89	0,7	
11	Kayseri	1	2,6	4108	3,2	
12	Kırklareli	1	2,6	129	1,0	
13	Kocaeli	1	2,6	416	3,2	
14	Konya	2	5,3	701	5,3	
15	Malatya	1	2,6	195	1,5	
16	Mersin	2	5,3	551	4,2	
17	Muğla	1	2,6	411	3,1	
18	Tekirdağ	4	10,5	254	1,9	
19	Ordu	1	2,6	224	1,7	
20	Zonguldak	1	2,6	163	1,2	
Toplam		38	100,0	13.122	100,0	

*2013 Yılı TEB Eczacılık Akademisi İnternet Verileri.

56 tanesinin (%24,8) Ankara'da, 8'er tanesinin (%3,5) Denizli, Tekirdağ ve Mersin'de, 7 tanesinin (%3,0) Edirne, Eskişehir, Gaziantep ve İstanbul'da, 2'şer tanesinin (%0,9) ise Osmaniye, Muğla, Kayseri, Kastamonu, Manisa, Trabzon, İzmir ve Balıkesir'de, en az olarak ise 1'er tanesinin (%0,4) Düzce, Yozgat, Tokat, Kütahya, Kahramanmaraş, Samsun, Bursa, Ordu, Elazığ, Batman'da gerçekleştirildiği görülmektedir (14,15). Bilindiği gibi TEB Akademisi Ankara'dadır. Buna göre, eğitimlerin dörtte birinin Ankara'da yapılmış olmasında TEB Akademi Merkezinin Ankara'da bulunmasının rol oynamış olabileceği düşünülmektedir.

Yukarıdaki veriler ışığında; Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi eğitimlerinin ülkemizdeki eczacı odalarının ancak üçte birinden biraz fazlasına (%37) ulaşabildiği, tüm Türkiye'deki serbest eczacıların ancak % 33,8'nin eğitimlere katıldığı saptanmıştır. Eczacıların yaklaşık üçte ikisinin hiçbir meslek içi eğitime katılmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim, TEB tarafından "Serbest Eczacıların Sürekli Meslek İçi Eğitime İlişkin Görüşleri" üzerine yapılan bir araştırmada da, eczacıların ancak % 27'sinin eğitimlere katıldıklarını ifade etmeleri, araştırma bulgularımızı desteklemektedir (20). Eğitimlerin yasal olarak zorunlu olmamasının eğitimin yapıldığı illerde dahi katılımcı sayısını sınırladığını düşündürmektedir.

Öte yandan, Amerika'da yapılan bir çalışmada, ABD eyaletlerinde bulunan eczacıların her yıl saat ve sayıları devlet tarafından tanımlanan sürekli eğitimlere katılmakla yükümlü olduğu, ancak sürekli eğitim fırsatlarına erişimin zaman ve mekânsal kısıtlamalar nedeniyle zor olmasından dolayı, ABD eyaletlerinde web tabanlı uzaktan eğitimin; kolay erişilebilir, ekonomik ve uygun bir seçenek haline geldiği belirtilmektedir (21).

İran'da yapılan bir başka çalışmada, web tabanlı ve yüz yüze sürekli eğitim yöntemlerinin etkinlikleri karşılaştırılmış, hemşirelerin eğitiminde web tabanlı eğitim yönteminin, yüz yüze eğitim yöntemi kadar etkili olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, hemşirelerin sürekli mesleki eğitim programlarındaki bazı konuların zaman ve mekândan bağımsız bir eğitim yöntemi olan web tabanlı yöntemlerle verilmesini önerdikleri belirtilmektedir (22).

Amerika'da yapılan başka bir çalışmada ise özellikle sürekli mesleki gelişim eğitimlerinde geleneksel sınıf ortamından, sanal sınıf düzenine doğru bir kayma olduğu belirtilerek, "webinar" ismi verilen ve kısaca internet üzerinde canlı olarak gerçekleştirilen seminer, sunum, workshop veya dersler olarak tanımlanan web tabanlı bir eğitim modelinin uygulamasının bir grup eczacının katılımıyla gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Araştırma sonucunda, eğitime katılan eczacıların %87'den fazlasının memnuniyetlerini bildirdikleri ve gelecekte webinar uygulamasına tekrar katılmak istediklerini bildirdikleri belirtilmektedir (23).

Yine, günümüzde eczacılık fakülteleri, eczacılık meslek örgütleri başta olmak üzere çeşitli eczacılık kurum ve kuruluşları ile tüm sağlık profesyonellerine hizmet veren ticari firmalar tarafından güncel konularda webinar eğitimleri düzenlendiği görülmektedir (24-28).

Ülkemizde de Onkoloji Eczacıları Derneği tarafından uzaktan interaktif eğitim tekniklerinin (webinar) kullanıldığı bilinmektedir (11). Bu bağlamda, TEB Akademisinin uzaktan interaktif eğitim tekniklerini kullanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Ülkemizde yapılan bir başka çalışmada ise, Marmara Bölgesi'nde yer alan bir devlet üniversitesinde İngilizce derslerinde, Modüler Nesne Yönelimli Dinamik Öğrenme Ortamı (Moodle) olarak tanımlanan ve Kasım 2014 itibarıyla, 231 ülkede, yaklaşık 69 milyon kişi tarafından kullanılan bir öğretim yönetim sistemi kullanıldığı bildirilmektedir. Ve sonuç olarak bu öğretim yönteminin; eşzamanlı iletişim ve etkileşim konusunda eksiklikleri olmasına karşın, öğrencilere çok yönlü öğrenme ve istedikleri yerde, diledikleri süre kadar, istedikleri zaman diliminde, sisteme giriş yaparak derslere ulaşabilmelerine olanak sağladığının saptandığı belirtilmektedir (29).

4.2. TEB Akademisi Eğitimlerinin Konu, Yöntem Ve Sürelerine Göre Dağılımı

Tablo 3: TEB Akademisi Eğitimlerinin Konularına Göre Dağılımı

Sıra	Eğitim Konusunun Adı	Toplam Eğitim Sayısı	%
1	Farmasötik Bakım/ Hastalık Bilgisi Eğitimleri	156	56,7
2	Danışman Eczacı Eğitimi	15	5,4
3	Fitoterapi Eğitimi	26	9,5
4	Kozmetik-Dermokozmetik Eğitimi	20	7,3
5	Eczane İşletmeciliği ve Yönetimi	35	12,7
6	İletişim (İşletme Engelliler İşaret Dili) Eğitimi	1	0,4
7	Adli Eczacılık	2	0,7
8	Tıbbi Cihaz ve Medikal Ürünler Eğitimi	11	4
9	Temel İlk Yardım Eğitimi	9	3,3
Toplam		275	100

*2013 Yılı TEB Eczacılık Akademisi İnternet Verileri.

TEB Akademi eğitim konularının sınıflanarak dağılımının incelenmesi sonucunda; ilk sırayı "farmasötik bakım ve hastalık bilgisi" (%56,7) konularının aldığı, bunlar arasında;

farmasötik bakım ve diyabet, obezite, hipertansiyon ve kardiyovasküler hastalıklar, enfeksiyon ve kan yoluyla bulaşan hastalıklar, aşılar, çocuk ve yaşlılarda güvenli ilaç kullanımı, ağrı, gebelik ve laktasyonda güvenli ilaç kullanımı, endokrin ve metabolizma hastalıkları, uygun antibiyotik kullanımı, astım, romatizmal hastalıklar, üst solunum yolları hastalıkları, antidepresan ve cinsel işlev bozuklukları gibi konuların bulunduğu ve eğitim konu başlıklarının dağılımı bulgularının çalışma raporu verileriyle örtüştüğü saptanmıştır (14,15) (Tablo.3).

İkinci sırada ise (%12,7) eczane işletmelerinde mali yönetim, eczane yönetimi, geleceğin eczanesinin tasarımı gibi “eczacılık işletmeciliği” konularının yer aldığı, bunu (%9,5) “fitoterapi”, (%7,3) “kozmetik-dermokozmetik”, (%5,4) “danışman eczacı”, (%0,4) “iletişim” eğitimlerinin izlediği, ayrıca, eczacılık uygulamaları içinde farklı ve çok yeni bir alan olarak “adli eczacılık” ile ilgili 2 (%0,7) eğitim yapıldığı anlaşılmaktadır (13,30).

TEB Akademisinin gerek internet sitesinde, gerekse çalışma raporlarında düzenledikleri eğitimlerde bazı güncel konu başlıkları bulunmasına karşın, bunların gerek içerik ve gerekse sayısal ve il bazında dağılımlarının meslek gereksinimlerine göre düzenlenmiş olduğuna dair bir ön çalışma yapıldığını gösterir bulguya rastlanılmamıştır (13-15,30). Ancak, eğitimlerin belirlenen kalite hedeflerine ulaşıp ulaşılamadığını tespit etmek için eğitim sonlarında değerlendirme anketi uygulandığı bildirilmektedir (14).

Ayrıca, mesleki eğitimin serbest eczacılıkta önemi üzerine Ankara’da yapılan bir araştırmada meslek içi eğitimleri programları hazırlanırken eczacılara hangi konularda eğitim ihtiyacı duyduklarına yönelik anket uygulanıp uygulanmadığı sorulmuş ve eczacıların %20,8’nin buna olumlu yanıt verdikleri, %25,2’sinin olumsuz ve %36,4’nün ise bazen ön anket uygulandığı şeklinde yanıtlar verdikleri saptanmıştır (31). Yine bu araştırmada, eczacıların en fazla eğitim ihtiyacı duydukları konular arasında birinci sırada “meslek mevzuatı” konularının yer aldığı saptanmış olmasına ve son yıllarda çok hızlı bir mevzuat değişimi yaşanmasına karşın, TEB Akademisi’nin 2009-2013 döneminde “meslek mevzuatı” konularında hiçbir eğitim düzenlemediği saptanmıştır (13-15,30,31). Ayrıca, araştırmamız kapsamı dışında kalan 2014 yılı eğitimlerine ait internet verilerine bakıldığında; TEB Akademisi internet sitesinde 2014 yılına ait ocak-mayıs tarihleri arasında 5 aylık dönemi kapsayan verilerde de yapılan 44 eğitim içinde “meslek mevzuatı” konularında hiçbir eğitime yer verilmediği görülmektedir (30).

Öte yandan, TEB’in kendi yaptığı bir araştırmada (20) eczacıların en fazla eğitim ihtiyacı duydukları konular

arasında 1.sırada yer alan “Eczacılık İşletmeciliği” (Eczane Yönetim, Organizasyonu) konularının tüm eğitimler içinde ancak % 12,7’lik bir paya sahip olduğu, Türkiye’de tedavi gruplarına göre ilaç tüketiminde gerek kutu, gerekse tutar bazında ilk beş sırada yer alan “sinir sistemi hastalıklar” ile ilgili olarak, 275 eğitimden sadece 7’sinde (%2,5) antidepresan kullanımına yönelik kısıtlı eğitim düzenlendiği saptanmıştır (13,30,32,33).

Bu eğitimlerin de, Türkiye genelinde yaygın olmayıp, başta Ankara (2 eğitim) olmak üzere Antalya, Eskişehir, Bolu, Uşak, Kırklareli illeriyle sınırlandırıldığı, sonuç olarak; “yapılan eğitimlerin eczacıları kapsayıcılığının düşük olduğu” anlaşılmaktadır (14,15).

Oysa ki, çağdaş meslek içi eğitimlerin; önceden ihtiyaç belirleme çalışmaları yapılmış, belirlenmiş amaç ve hedeflere yönelik olarak planlanmış, uygun eğitim-öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak, konularında uzman eğitmenler, akademisyenler tarafından verilmiş ve yapılan eğitimlerin çıktılarının hem katılımcılar, hem de eğitim programları açısından ölçülerek değerlendirilmiş olması gerekmektedir (34,35).

TEB Akademisi eğitimlerde kullanılan yöntemler ile eğitim sürelerinin (gün) dağılımı incelendiğinde (Tablo.4); 2009-2013 tarihleri arasında “42 farklı konu başlığında eğitim yapıldığı” anlaşılmaktadır (13). TEB Akademisi eğitimleri “eğitim yöntemleri” açısından ele alındığında ise; 33 tanesinin (%58,9) eczacılarla eğiticilerin bir arada bulunduğu ortamlarda “yüz yüze eğitim yöntemi” ile 16 tanesinin (%28,6) “web tabanlı video uygulaması olan Akademi TV” aracılığıyla, 7 tanesinin (%12,5) “her iki yöntemi” de kullanılarak gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (32,38). İnternet sitesinde ilan edilen TEB Akademisi eğitimlerinin bazılarının seçilen yöntem bakımından uygun olmadığı da görülmektedir. “Temel İlk Yardım” gibi uygulamalı olarak yapılması gereken bir eğitimin Akademi TV’den yapıldığı, TV izleyicileri için maket üzerinde uygulama yapma olanağı olmayan bu eğitimin 2009-2011 yıllarında uygulamalı olarak sadece Ankara ilinde yapıldığı ve bu eğitimlere katılımın 83 kişiyle sınırlı kaldığı görülmektedir (13,14,36).

Buna karşın, daha geniş kitleye ulaştırılması mümkün olan “Tıbbi Cihazlar ve Medikal Ürünler, Geleceğin Eczanesi” gibi yüz yüze yapılan pek çok eğitimlerin ise videoya çekilerek Akademi TV’den de yayımlanabilir hale getirilmesi olanaklıyken, bu yöntemin kullanılmadığı anlaşılmaktadır (Tablo.4).

Eğitimler “süre bakımından” incelendiğinde ise; “minimum ½ gün ve maksimum 6 gün” sürdüğü görülmekte olup, buna göre “ortalama eğitim süresi 1,5 gün” olmaktadır (30). Yapılan bir araştırmada, eczacıların yaklaşık yarısının 1-2

günlük eğitimlere katıldıkları saptanmıştır (20). Bu sonucun da araştırma bulgularımızla benzerlik gösterdiği ve TEB

Akademi programlarının da çoğunlukla 1-2 günlük sürelerde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4: TEB Eczacılık Akademisi Eğitimlerinin Yöntem ve Sürelerinin Dağılımı

Sayı	Eğitim Konu Başlığı	Eğitim Yöntemi		Süre (Gün)
		Yüz yüze	TV	
1.	İşitme Engelliler İşaret Dili	+	-	1
2.	Çocuklarda Güvenli İlaç Kullanımı	+	-	1
3.	Aşı,Aşı Yönetimi,Soğuk Zincir	+	-	1
4.	Kozmetik, Dermokozmetik	+	-	2
5.	Kardiyovasküler Hastalıklarda İlaç Kullanımı	+	-	1
6.	Diyabet ve Koroner Arter Hastalıklarında Eczacının Rolü	+	-	2
7.	Üst Solunum Yolu Hastalıklarında Kullanılan İlaçlar ve Eczacının Rolü	+	+	1
8.	İyi Eczacılık Uygulamaları-Klinik Eczacılık-Farmasötik Bakım	+	-	6
9.	Enfeksiyon Hastalıkları	+	-	3
10.	Endokrin ve Romatizmal Hastalıkların Tedavisinde Eczacının Rolü	+	-	4
11.	Uygun Antibiyotik Kullanımı ve Klinik Eczacı	+	+	2
12.	Yaşlılarda Güvenli İlaç Kullanımı ve Eczacının Rolü	+	-	1
13.	Hamilelik ve Laktasyon Döneminde Güvenli İlaç Kullanımı ve Eczacının Rolü	+	-	1
14.	Eczane İşletmelerinde Muhasebe, Vergi ve Mali Yönetim	+	-	2
15.	Astım ve Allerji	+	+	1
16.	Obezite	+	+	1
17.	Farmasötik Bakım-Astım-Hipertansiyon veya Diyabet	+	-	2
18.	Ağrı Tedavisinde Eczacının Rolü	+	-	1
19.	Hipertansiyon	+	-	1
20.	Diyabet	+	-	1
21.	Adli eczacılık	+	-	2
22.	Antidepresanlar ve Cinsel İşlev Bozuklukları	+	-	1
23.	Romatizmal Hastalıklar Artrit	+	-	1
24.	Kan yoluyla bulaşan önemli virüsler;HBV,HCV ve HİV	+	-	1
25.	Eczane Yönetimi	+	+	1
26.	Danışman Eczacı	+	-	1
27.	Tıbbi Cihazlar ve Medikal Ürünler	+	-	2
28.	Madde Bağımlılığı	+	+	½
29.	Şifozreni ve Şizofrenide Rasyonel İlaç Kullanımı	+	-	½
30.	Dezenfeksiyon ve İnfeksiyon Hastalıklarında Eczacının Rolü	+	-	2
31.	Dermatolojik Sorunlarda İlaç Kullanımı	+	-	1
32.	Geleceğin Eczanesi	+	-	1
33.	Fitoterapi	+	+	2
34.	Nanoteknoloji	-	+	-
35.	Farmakovijilans	-	+	-
36.	Stok Yönetimi	-	+	-
37.	Meduladaki İTS İşlemlerinin Anlatımı	-	+	-
38.	Temel İlk Yardım	+	+	2
39.	Eczanede İletişim	-	+	-
40.	Sigara	-	+	-
41.	Domuz Gribi	-	+	-
42.	Kene	-	+	-
TOPLAM		34	16	53/34= 1,5

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, TEB Eczacılık Akademisi tarafından 2009-2013 yılları arasında 275 meslek içi eğitim programı düzenlendiği ancak, yıllık ve dönemsel olarak yapılacak eğitimler için bir ölçüte rastlanılmamıştır. Eğitimlerin kapsayıcılık bakımından ülkemizdeki eczacı odalarının ancak üçte birinden biraz fazlasına ulaşabildiği (%37), tüm serbest eczacıların ise ancak %33,8'ini kapsadığı, yaklaşık dörtte birinin Ankara'da yapıldığı, mekânsal dağılımda da dengenin sağlanabilmesi için objektif ölçütlere gereksinim olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'deki tüm serbest eczacıların yaklaşık üçte ikisinin TEB Akademisi tarafından düzenlenen hiç bir meslek içi eğitimden yararlanmadığı saptanmıştır. Eğitimlere katılım yasal olarak zorunlu değildir. Ayrıca, eğitimlerin kredilendirilerek mesleki uygulamalarda (örneğin; eczane yerinin nüfus ölçütüne göre naklinde ek bir puan avantajı sağlaması vb. gibi) bir kazanıma dönüştürülmesine yönelik herhangi bir düzenleme de yoktur. Bu nedenle, yapıldığı illerde dahi katılımcı sayısının çok sınırlı kaldığı düşünülmektedir.

Öte yandan, eğitimler konu bakımından incelendiğinde; ilk sırayı farmasötik bakım ve hastalık bilgisi konularının aldığı, ancak, eczacıların en fazla eğitim ihtiyacı duydukları konular arasında olan "meslek mevzuatı" konularında 2009-2013 döneminde hiçbir eğitim düzenlenmediği saptanmıştır. Bu durum, eğitimlerin, bilimsel yöntemlerle tespit edilmiş somut mesleki gereksinimlere göre düzenlenmesi için yeterli ön çalışma yapılmasına önem verilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

TEB Akademisi eğitimleri süre bakımından incelendiğinde; "ortalama eğitim süresinin 1,5 gün" olduğu, eğitim yöntemleri açısından ele alındığında; ağırlıklı olarak "yüz yüze eğitim yöntemi" uygulandığı, "web tabanlı eğitimlerin ise arka planda kaldığı" saptanmıştır.

Bugünkü haliyle TEB akademi meslek içi eğitimlerinin, gerek tüm eczacılara ulaştırılması, gerekse konularının meslek gereksinimlerine uygunluğu bakımından erişilebilir, kapsayıcı, ve güncel olduğu söylenemez. Öte yandan, 60 yıl sonra yapılan yeni Eczacılık Yasası'nda (6308 Sayılı Kanun) meslek içi eğitime yönelik hiç bir düzenleme getirilmemiş olması da çok önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır (37).

Günümüzde, büyük kitlelerin eğitimlerinin yaygın olarak uzaktan eğitim yöntemleriyle yapıldığı, uzaktan eğitimler, zamandan ve mekândan bağımsız olarak gerçekleştirilebildiği için popülaritesinin giderek arttığı belirtilmektedir (38). TEB Akademisi, bu konuda deneyimli üniversitelerle anlaşarak, hem TV üzerinden, hem de web tabanlı uygulamalarla, eczacıların anlık olarak eğitime katılabileceği sanal sınıflarda interaktif yöntemler de kullanarak eğitimleri planlamalı ve tüm eczacılara mekândan bağımsız olarak ulaştırmalıdır. Bu derslerin video kayıtları meslektaşların şifreleriyle ulaşabilecekleri hale getirilerek, diledikleri zaman yeniden izleyebilmeleri de sağlanabilir. Böylece, "eğitimler mekân ve zamandan bağımsız olarak tüm eczacılara ulaştırılabilir", hale getirilmelidir.

Öte yandan, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin pek çok eyaletinde, Kolombiya, Guam ve Porto Riko'da görevlerini sürdüren eczacılar lisanslarının devamlılığını sağlamak için; kredi, saat ve sayıları devlet tarafından tanımlanan sürekli meslek içi eğitimlere katılmakla yükümlüdürler (16,21,39). Türkiye'de ise eğitimlere katılım halen zorunlu değildir. Buna bağlı olarak eczacıların düzenlenen eğitimlere katılımlarının düşük olduğu, Zorunlu Sürekli Eczacılık Eğitimi/Sürekli Mesleki Gelişim (SEE/SMG) kredilendirme çalışmalarının TEB tarafından ivedilikle başlatılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye'de eczacıların %90'ından fazlasının serbest eczacılık yaptığı bilinmektedir. Ayrıca, eczaneler en kolay erişilebilen ve ücretsiz danışmanlık yapan tek 1.basamak sağlık hizmeti sunucularıdır. Bu nedenle, topluma sunulan eczacılık hizmetlerinin niteliğinin yükseltilebilmesi için nitelikli bir mezuniyet öncesi eğitimin yanı sıra, yaygın, nitelikli, kapsayıcı, zaman ve mekândan bağımsız olarak erişilebilir mezuniyet sonrası eğitim programlarının bulunması da gerekmektedir. Ayrıca, nitelikli bir mezuniyet sonrası eğitimin, sayıları giderek artan farklı nitelikteki fakültelerden mezun olan eczacıların güncel gereksinimlerini karşılayabileceği ve sisteme entegrasyonunu da kolaylaştırabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, kredilendirilerek, sertifikalandırılan ve yeni mesleki kazanımlar sağlayan, zorunlu ve sürekli mezuniyet sonrası eğitim programlarının ivedi olarak yaşama geçirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir.

Analysis of Vocational Training Programmes in The Turkish Pharmacists' Association Pharmacy Academy From Continuing Professional Development Perspective

ABSTRACT

Objective: Today, pharmacists' systematic postgraduate training is increasingly gained importance with developments in science, technology and profession. In this study, it is intended to determine TPA Pharmacy Academy education subjects, training methods, prevalence, comprehensiveness and duration.

Method: It is a cross-sectional, descriptive study. Population includes trainings conducted in 2009-2013 by TPA Pharmacy Academy. Trainings' subjects, organized provinces, duration, methods, timeline were compiled scanning Academy's website and TPA 37.-38. Period Study Reports. Data is assessed by frequency and percentage distributions using SPSS18 software package.

Findings: It was determined that 275 vocational training

programs organized by TPA Pharmacy Academy between 2009-2013; most training held in 2010 (25,5%) and trainings reached slightly more than one-third(37%) of pharmacist chambers, and 33,8% of pharmacists in Turkey attended trainings. It was determined that main training topics (56,7%) comprised of pharmaceutical care and disease information, there is not any training on pharmaceutical legislation issues, sufficient preliminary work is not done for determining pharmacists' demand in subject choice. It was found that mostly face-to-face teaching methods (58,9%) are applied but web-based interactive trainings, increasingly widespread in the world, never used.

Conclusion: It was determined that continuous postgraduate trainings held by TPA cannot reach to all pharmacists, and comprehensiveness was very low. Need recognition is made to increase programs' comprehensiveness and efficiency; it is underlined that planned trainings can be reached all pharmacists by performing independent from space and time with internet-based training techniques, and should be made compulsory.

Keywords: Pharmacy; Pharmacy Education, Continuing Pharmacy Education

KAYNAKLAR

1. FIP Statement on Professional Standarts Code of Ethics for Pharmacists, Vancouver, 1997. www.fip.org [Erişim Tarihi: 10 Haziran 2013]
2. Nesterowicz K, Librowski T, Edelbring S. Validating e-learning In Continuing Pharmacy Education: User Acceptance And Knowledge Change. BMC Med Educ 2014;14:33.
3. Balta E. Mesleki Gelişmenin Zorunlu Basamağı: MİEB, TEB Haberler. http://www.e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebhaberler/mayis_haziran05/8.pdf [Erişim Tarihi: 04.11.2014].
4. Türk Eczacıları Birliği, Uluslararası Eczacılık Federasyonu İlkeleri, Ankara. 2005, pp.65-68
5. T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Sınav Arşivi, 2014 http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/yerlestirme/2014-%C3%96SYS-TABLO4 EnKucukEnBuyuk Puanlar23072014.pdf [Erişim Tarihi: 04.11.2014]
6. Türkiye'de Sağlık Eğitimi ve Sağlık İnsan Gücü Durum Raporu, Eskişehir. 2014, pp.79.
7. İlaç, TEB 3. Bölge İzmir Eczacı Odası Yayın Organı 1988; 10(1-2): 26-30.
8. Pharma Tailor Made Services Eczacılar Yönelik Eğitimler, http://www.ptms.com.tr/ptms/products/10 [Erişim Tarihi: 11.03.2015].
9. Farmakolej Mesleki Eğitimler http://egitim.farmasyon.

com.tr/ [Erişim Tarihi: 11.03.2015].

10. Marmara Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi Eczacılar Meslek İçi Eğitim ve Gelişim Programı http://musem.marmara.edu.tr/faaliyetlerimiz/devam-eden-egitim-programlarimiz/uzmanlik-sertifika-programi/eczacilik-fakultesi-eczacilara-meslek-ici-gelisim-ve-egitim-programi/ [Erişim Tarihi: 11.03.2015].
11. Onkoloji Eczacıları Derneği, Pharmacy Webinar Days http://www.onkoeczader.org/?Syf=26&Syz=405883&/Turkey-Egypt-Oncology-Pharmacy-Webinar-Days--2 [Erişim Tarihi: 11.03.2015].
12. Kıran B. Piyasa Ekonomisinin Eczacılıkta Yarattığı Yeni Sektör: "Eczane Koçluğunun" Eczacılık Deontolojisine Etkileri, Eczacının Sesi İnternet Gazetesi, http://eczacinin sesi.com/?yon=ozgur&id=640 [Erişim Tarihi: 30.03.2015].
13. TEB Akademisi Geçmiş Eğitimleri. www.eczakademi.org/?modul=gecmis_egitim [Erişim Tarihi: 19 Haziran 2013].
14. TEB 37. Dönem Merkez Heyeti Çalışma Raporu, Bölüm 8, Eczacılık Akademisi Çalışmaları, Ankara. 2011, pp.572-584.
15. TEB 38. Dönem Merkez Heyeti Çalışma Raporu, Bölüm 4, Eczacılık Akademisi Çalışmaları, Ankara. 2013, pp.533-551.
16. Conte N. Pharmacists Attitudes Toward Using The Internet To Satisfy Their Continuing Education Needs: An

Exploratory Study. *Curr Pharm Teach Learn* 2012;4:180-7.

17. Bölge Eczacı Odaları, Türk Eczacıları Birliği Web Portalı, www.teb.org.tr/?modul=eczaci_oda [Erişim Tarihi: 19.06.2013].

18. TEB Akademi Eğitim Takvimi, www.eczakademi.org/?modul=takvim [Erişim Tarihi: 19.06.2013].

19. İllere Göre Serbest Eczane Sayıları, Eczane Haberleri İnternet Sitesi, www.eczanehaberleri.com/sayfa.asp?sayfaID=36 [Erişim Tarihi: 19.06.2013].

20. Serbest Eczacıların Sürekli Meslek İçi Eğitime İlişkin Görüşleri, TEB Araştırması, Ankara. 2003, pp.44.

21. Buxton EC, De Muth JE. Pharmacists' Perceptions Of A Live Continuing Education Program Comparing Distance Learning Versus Local Learning. *Res Social Adm Pharm* 2013;9: 230-5.

22. Khatony A, Nayery ND, Ahmadi F, Haghani H, Vehvilainen-Julkunen K. The Effectiveness Of Web-Based And Face-To-Face Continuing Education Methods On Nurses' Knowledge About AIDS: A Comparative Study. *BMC Med Educ* 2009;9: 41.

23. Buxton EC, Burns EC, De Muth JE. Professional Development Webinars For Pharmacists. *Am J Pharm Educ* 2012;76: 155.

24. American Association of Colleges of Pharmacy Pharmacy Webinar Series <http://www.aacp.org/governance/SIGS/geriatric/Pages/webinar.aspx> [Erişim Tarihi: 11.03.2015].

25. American Society of Hospital Pharmacists, Webinars <http://www.ashp.org/menu/Education/Webinars> [Erişim Tarihi: 11.03.2015].

26. The University Of Utah Continuing Pharmacy Education, <http://pharmacy.utah.edu/ce/> [Erişim Tarihi: 11.03.2015].

27. Rxschool Live Online Continuing Education http://www.rxschool.com/live_ce.cfm [Erişim Tarihi: 11.03.2015].

28. State of New Hampshire Board of Pharmacy Continuing Education Program http://www.nh.gov/pharmacy/pharmacists/ce_webinars.htm [Erişim Tarihi: 11.03.2015].

29. Uçar H, Berk K, Kumtepe AT. Moodle Öğretim Yönetim Sisteminde Bir Dersin Tasarımı ve Öğretimi: İngilizce Dersi Örneği. <http://ab.org.tr/ab15/bildiri/279.pdf> [Erişim Tarihi: 25.01.2015].

30. TEB Akademisi Eğitimleri. www.eczakademi.org/?modul=egitimlerimiz [Erişim Tarihi: 19.06.2013, 12.03.2015].

31. Eraslan BZ, Şar S. Sürekli Mesleki Eğitimin Serbest Eczacılıkta Önemi Üzerine Bir Çalışma. *Ankara Ecz Fak Derg* 2005;34: 263-85.

32. Türkiye'de İlaç Sektörü Vizyon 2023 Raporu, Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği, İstanbul. 2012, pp.54

33. TC. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) İlaç Çalışma Grubu Raporu, Ankara. 2014, pp.31

34. Sönmez V. Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı, Ankara. 2005, pp.334

35. Demirel Ö. Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Öğretme Sanatı, Ankara. 2006, pp.35-46

36. TEB Akademi TV. www.eczakademi.org/?modul=tebakademitvsoru, [Erişim Tarihi:19.06. 2013].

37. 6308 Sayılı Kanun Eczacılar Ve Eczaneler Hakkında Kanun İle Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 31 Mayıs 2012 tarih ve 28309 sayılı Resmi Gazete, 2012. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120531.htm> [Erişim Tarihi: 19.06.2013].

38. Al U, ve Madran RO. Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemleri: Sahip Olması Gereken Özellikler ve Standartlar. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/publications/webbaseddistanceeducation.pdf> [Erişim Tarihi: 02.02.2015].

39. Trewet CB, Fjortoft N. Evaluation Of The İmpact Of A Continuing Professional Development Worksheet On Sustained Learning And Implementing Change After A Continuing Pharmacy Education Activity. *Res Soc Adm Pharm* 2013;9: 215-221.